

A MAGYAR KONZERVATÍV GONDOLKODÁS MINT VERSENYELŐNY

ORBÁN BALÁZS

Kevés nagyobb közhely van annál, hogy világunk gyökeres átalakuláson megy keresztül. Mint ahogy a legtöbb közhely, ez a megállapítás sem azért érdemli ki ezt a kétes értékű minősítést, mert ne lenne igaz. Épp ellenkezőleg: ez szinte érdemi ellenvetés nélkül belátható tény. Ilyen gyökeres változásokat hozó időkben megmérettetnek az emberek, az országok s végső soron azok az eszmék, amelyeket nevezhetünk ideológiáknak, világnézeteknek vagy életmódválasztásoknak is. A batyunkban magunkkal hozott hamuba sült pogácsa haszna ekkor derül ki. Elegendő-e benne a tápérték a változó világ akadályainak leküzdéséhez vezető rögös úton?

Az előbbinél kevésbé elismert közhely, hogy napjaink világjárványa nem elindította, hanem csak felgyorsította a már zajló folyamatokat – ami egyébként is megtörtént volna, az most még gyorsabban történik. De a koronavírus-járvány egy másfajta összefüggésre is ráirányítja a figyelmet. Az igazi kérdés, hogy vajon melyik civilizáció vagy nemzet értékei, életmódja és politikai berendezkedése válságállóbb annak fényében, hogy mely országok képesek jól vagy rosszul kezelni egy világjárványt? Természetes, hogy rendszeresen készülnek arra vonatkozó összehasonlítások, hogy melyik ország hogyan védekezik, ki sikeres és ki sikertelen. Ezeket az adatokat lehet persze politikai csatározásokra használni, s ez talán elkerülhetetlen is, de a történelem kulturális és civilizációs jelentősége sokkal érdekesebb ennél. Könnyebb talán belátni, ha egy ország sikeres a világjárvány elleni védekezésben, de a siker vagy bukás okait felismerni már nehezebb. A járvány ugyanis tulajdonképpen egy stresszteszt, amely értékeinket, kulturális sajátosságainkat teszi próbára.

Számos szempont alapján össze lehetne vetni az egyes térségeket vagy országokat arra vonatkozólag, hogy mely tulajdonságok segítik vagy rontják a válságkezelés hatékonyságát. Könnyen adja magát Kelet és Nyugat összehasonlítása, autokráciák vagy demokráciák összevetése, vagy akár a baloldali és jobboldali kormányok válságkezelő teljesítményének méricskélése. Persze rögtön adódik is az összehasonlítás problémája, vagyis hogy az egyes országok statisztikái eltérő módszerekkel készülhetnek, s így nehéz egzakt módon megmondani, ki mennyire teljesít jól. Sokkal inkább érdemes arra figyelni, hogy az egyes országok vezetői és polgárai milyen attitűdök mentén reagálnak a járványhelyzetre. Ennek egyik fokmérője a káosz és a szervezethez való inerciarendszerben mozog, s ezzel szoros összefüggésben állnak értékvallalásból fakadó kérdések. Hogy mennyire kaotikus egy adott ország helyzete, az több tényező függvénye. Mekkora lakosságárányosan a megbetegedések és a halálesetek száma; bírja-e az egészségügyi rendszer az extrém terhelést; mennyivel esik vissza a gazdaság

teljesítménye; milyen mértékben nő a munkanélküliség; elfogadják-e a polgárok az intézkedéseket; mennyivel csökken a politikai stabilitás? Ne feledjük, hogy a világ vezető hatalmának elnöke, Donald Trump, a legtöbb kommentár szerint komoly részben a koronavírus-járvány nem megfelelő kezelése miatt veszítette el tavaly év végén az elnökválasztást.

Bár a részletes elemzésre itt most nincs tér, de azt az állítást enélkül is meg lehet kockáztatni, hogy mindezen fenti szempontok alapján úgy látszik, hogy a konzervatív vezetés alatt álló legfontosabb angolszász országokban és azok gondolati vonzáskörzetében a járványkezelést tekintve nagyobb volt a fejletlenség, míg a konzervatív vezetés alatt álló közép-európai nemzetek – ha csikorgó kerekkel is, de – vették a kanyart. Elég csak az Egyesült Államokra és az Egyesült Királyságra gondolnunk, esetleg ideértve az angolszász-libertárius mintákat követő vezetéssel rendelkező Brazíliát. Ezen országok vezetői ideológiai alapon az egyéni szabadság minél kisebb korlátozása mellett álltak ki a járvány kezdetekor, majd a helyzet elfajulását követően helyenként az európai kontinentális országoknál tapasztalhatóhoz képest szigorúbb intézkedéseket kellett bevezetniük, majd a meghozott intézkedéseket területi alapon differenciálták, és szinte hetente változtatták. Mindközben polgárok tömegei utasították el az óvintézkedések betartását, nem ritkán a polgári engedetlenség számos eszközével élve. Ezzel szemben a kontinentális Európa – s ezen belül is eminens módon Közép-Európa – konzervatív vezetés alatt álló országai, bár számukra is fontos érték a szabadság, pragmatikusan jártak el. Ennek meg is lettek az eredményei: nem terhelődtek túl a kórházak, nem uralkodott el a káosz, ami nem kis részben az idejében meghozott adekvát intézkedéseknek s ezzel párhuzamosan a jellemzően szabálykövető magatartásnak volt köszönhető.

Ezt a megfigyelést csak azért tartom fontosnak, mert segít tetten érni, miként vált ideologikussá az angolszász konzervatív gondolkodás, s miért jóval pragmatikusabb ennél a közép-európai, azon belül is a magyar. Mert úgy tűnik, az az alapattitűd, amiért egyébként az angolszász konzervativizmussal szimpatizáló értelmiségi körök oly sokszor ostromozzák a közép-európai politikusokat és népeket, hirtelen civilizációs versenyelőnné vált. Ebből a gondolatból kiindulva jelen cikkben azt vizsgáljuk, miért jelenthet versenyelőnyt a közép-európai, azon belül is magyar konzervatív hagyomány a változó világban. Hogy ezt megtegyük, négy szempontot követve, a földrajzi és történelmi sajátosságok, valamint a modernizációhoz és a liberalizmushoz való viszony alapján vázoljuk a fel az angolszász és a magyar konzervatív hagyomány közötti különbségeket.

ideologikussá vált az angolszász konzervatív gondolkodás

MIÉRT ILYEN AZ ANGOLSZÁSZ KONZERVATIVIZMUS?

Elsőre talán meglepőnek tűnhet, hogy az ideologikusság mint ismerv merül fel az angolszász konzervativizmussal kapcsolatban, hiszen az irányzat apológiai és kritikusai is éppen annak pragmatikus voltát hangsúlyozzák. A helyzet azonban korántsem ilyen egyszerű. További nehézség, hogy bizonyos aspektusaiban az egyes angolszász országok konzervatív kultúrája eltér egymástól: más-más jellemzőkkel bír a konzervatív gondolkodás például az Amerikai Egyesült Államokban, mint az Egyesült Királyságban. Ebben semmi meglepő nincs, de jelenlegi vizsgálódási szempontjaink inkább a közös jellemzőket keresik, hiszen problémafelvetésünk is közös nehézségeket követve fogalmazódott meg.

Történelmi okok

Az angolszász konzervativizmus egy olyan politikai hagyomány, amely az egyén állammal szembeni személyes szabadságát, az ezt a szabadságot garantáló intézményrendszert s annak folytonosságát, ennek gazdasági vetületeként pedig a magántulajdon védelmét, valamint a minél szabadabb, állami beavatkozástól minél nagyobb mértékben mentes gazdasági tevékenységet, a termelés és



Sárkányölő I. –
A Kolozsvári-testvérek
Szent György-szobrának
1904-es másolata
(Róna József) a kolozsvári
Béke téren, 1940
(Fortepan)

a kereskedelem fontosságát nevezi meg legfőbb értékeinek.¹ Ezek az alapvető értékek egyaránt tetten érhetőek az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság formai elemeit tekintve egyébként jelentősen eltérő politikai berendezkedésében, s jogrendszerükben is ezek az értékek köszönnek vissza.

Az, hogy ezen értékeknek hagyománya van, azt is jelenti, hogy különböző korokban másként, s leginkább más éllel érvényesültek. Más olvasata van annak a szituációnak, amikor előbb a nemesek, majd a polgárok jogokat követelnek maguknak a királlyal szemben, és amikor egy ezen hagyományok talaján polgárosodott ország egyben egy hatalmas gyarmatbirodalom vezetője is a 19. században, vagy éppen a hidegháború egyik szuperhatalma a 20. században. Így hát érthető módon az angolszász konzervatív hagyomány az egyes korokban a korszakra jellemző interpretáción esett át, s ennek során természetesen újabb és újabb jelentéstartalmak rakódtak rá. Az alapvetően politikai mozgalmaként indult szabadságkiterjesztés később politikai filozófiává, majd egyenesen ideológiává vált. Hiszen meg kellett, hogy küzdjön olyan kérdésekkel, hogy az eredetileg sajátosan angol gyökerű értékek vajon mennyire univerzálisak.

1 Jeremy JENNINGS: *Early Nineteenth-Century Liberalism = The Oxford Handbook of the History of Political Philosophy*. szerk. George KLOSKO, Oxford U. P., Oxford, 2011. 1.

A felismerések vajon metafizikai alapokon nyugszanak, vagy pusztán a szigetország, s a későbbi gyarmatállamokra jellemző esetlegességek?

Földrajzi okok

Az angolszász országok jellemzően tengerre nyitottak. Éppen ezért történelmük során tengeri hatalmakká váltak, és kereskedtek, gyarmatbirodalmat hoztak létre. Ennek szerves velejárója, hogy egyrészt gyakrabban találkoztak idegen kultúrákkal, másrészt – előbbivel szoros összefüggésben – az idegen kultúrák saját kultúrához való viszonyát rendszeresen definiálniuk kellett. Míg egy kontinentális hatalom alapvetően tart a vándorló népek megjelenésétől, a tengeri hatalmak maguk a vándorló népek.² Ráadásul az angolszász országok időről időre expanzív politikát is folytattak. Ennek része, hogy saját értékeiket – úgy mint társadalmi, politikai és gazdasági berendezkedés – a befolyás alá vont területeken is igyekeztek valamilyen formában meghonosítani.³ Ennek egyfelől gazdasági és politikai okai vannak, hiszen így „ismerős” környezetet, kvázi hazai terepet tudtak kialakítani a befolyási övezeteken. Ugyanakkor e folyamatok arra készítették ezeket az országoknak a politikusait és gondolkodóit, hogy valamilyen formában megideologizálják, hogy miért jobb s miért átveendő a brit vagy amerikai életforma, politikai és gazdasági berendezkedés, szemben az őshonos népek szokásaival és hagyományaival.

Épp ezért az angolszász hagyományok és értékek egyre inkább veszítettek pragmatikus jellegükből, és az expanzív politikai törekvések egyfajta politikai ideológiájává váltak. Ezek az ideologizáló folyamatok mind a brit gyarmatbirodalom ideje alatt, mind a hidegháború szovjet–amerikai versengése közepette, mind pedig az 1990 utáni neoliberális világrend megjelenése után jelen voltak, és hatottak az angolszász konzervatív gondolkodásra.⁵

Modernizációhoz való viszony

Mint később látni fogjuk, a magyar konzervativizmus számára az ipari és társadalmi modernizáció a legkorábbi időktől kezdődően dilemmát jelentett. Ez a dilemma az angolszász háttérű konzervatívok számára nem jelentkezett ennyire markánsan. Az első ipari forradalom és a polgári átalakulás a Brit Birodalomban és az Egyesült Államokban szerves, lényegében hazai fejleményként jelentkezett, így nem kellett megküzdeni azzal a nehézséggel, hogy vajon a modernitás vívmányainak átvétele (ami valójában nem is volt átvétel) mennyiben változtatja meg ezen országok lakóinak életmódját, hiszen a változást is a konzervatív gondolkodás számára oly fontos organikus fejlődés részeként élték meg.⁶

Liberalizmushoz való viszony

Az angolszász konzervatív hagyomány szinte testvéreként tekint a klasszikus liberalizmusra. A szabadságot értéként tételező angolszász konzervativizmus számára az egyéni politikai és gazdasági szabadságot hirdető klasszikus liberalizmus mindig is természetes szövetségesnek számított.⁷ Olyannyira, hogy

2 Lásd később: Locke, Dicey és Humphreys.

3 A kontinentális és tengerre nyitott hatalmak politikai berendezkedésének és világnézeti eltéréseinek okait, igaz, eltérő nézőpontból, de Carl Schmitt és a kortárs hadtörténész, Andrew Lambert is vizsgálta. Mindketten arra a következtetésre jutottak, hogy a kontinentális országok jellemzően rendpártibbak, kialakult életmódjukhoz jobban ragaszkodó kultúrák, amelyek igyekeznek megőrizni sajátos értékeiket a külső hatásokkal gyakrabban találkozó, sőt, akár még befolyásszerző félként is fellépő tengeri hatalmakkal szemben. Lásd: Carl SCHMITT: *Land und Meer. Eine weltgeschichtliche Betrachtung*. Klett-Cotta, Stuttgart, 2008.; Andrew LAMBERT: *Seapower States. Maritime Culture, Continental Empires and the Conflict that Made the Modern World*. Yale U. P., New Haven, 2018.

4 Például Sir Kenneth Owen Roberts-Wray brit gyarmati tisztviselő az angol jogrendszer és jogállamot a korona által a gyarmatoknak nyújtott legnagyobb ajándékának nevezte.

5 Fukuyama híres, a „történelem végét” meghirdető műve például épp az angolszász (amerikai) berendezkedés globális átvételét hirdette. Nem szabad megfeledkezni arról a tényről, hogy Fukuyama magára mindig is neokonzervatív gondolkodóként tekintett. Francis FUKUYAMA: *The End of History and the Last Man*. The Free Press, New York, 1992.

6 A korai modernitás vívmányai egyenesen segítették a szabadelvűbb angolszász konzervatív értékek érvényesülését (szabadkereskedelem, személyes szabadság). Rein STAAL: *The Irony of Modern Conservatism*. *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*, 1987/4. 351.

7 Samuel FREEMAN: *Liberalism = Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford U. P., Oxford, 2017. 2.

a klasszikus liberális szerzőket az angolszász konzervativizmus saját hagyománya szerves részének tekinti, s konzervatív részről csak a 20. század második harmadától kezdődően fogalmazódott meg kritika előbbivel kapcsolatban.⁸ Emellett a klasszikus liberális szerzők – koroktól függetlenül – végezték el azt az ideológiai munkát, amely az angolszász konzervatív értékek univerzálissá tételét jelentette. Azaz míg konzervatív szemmel az angolszász értékek sajátosan a brit szigetekre, esetleg az angolszász lakosságú gyarmatok társadalmaira „lettek teremtve”, addig a klasszikus liberalizmus egyes szereplői folyamatosan terjesztették ki az értékek hatókörét, univerzális világszervező erőt látva bennük.⁹

A fenti okok miatt az angolszász konzervativizmus és liberalizmus, legalábbis annak klasszikus formája, kéz a kézben jártak. Szövetségest láttak egymásban a szélsőjobb- és szélsőbaloldali ideológiákkal szemben, s védendő értéknek tekintettek egymás, részben közös hagyományára. Csak a legutóbbi időkben látni a klasszikus liberalizmussal szemben is kritikus konzervatív hangokat az angolszász világban.¹⁰ Ez a jelenség azért fontos, mert hasonló kritika a magyar konzervativizmus esetén már jó 150 évvel korábban megfogalmazódott a klasszikus liberális eszmével szemben is. Ez az attitűdbéli változás pedig nem kis részben épp az átalakuló világ egyik következménye, hiszen az angolszász országok több száz éves expanzív szakasz után – úgy tűnik – egyre több fronton kerülnek defenzívába.

MILYEN A MAGYAR KONZERVATIVIZMUS?

A magyar konzervatív gondolkodás vezérfonala a magyar nemzeti érdek képviselése, ezzel összefüggésben pedig az ország szuverenitásának és szabadságának megőrzése – s ezt minden eszménél fontosabbnak gondolja.¹¹ A magyar konzervatív hagyomány ebben az értelemben pragmatikus, azaz céljai érdekében rugalmasan használja eszköztáráját. Ebben semmi meglepő nincs, mondhatnánk, hiszen a konzervatív gondolkodást eleve pragmatikusnak tartjuk. De vajon hogyan nyilvánul meg ez a gyakorlatias attitűd a magyar konzervatív gondolkodásban? Úgy, hogy a magyar konzervativizmus alapvetően védekező jellegű gondolkodásmód. Mivel központi problémája mindig is a magyar szuverenitás, a nemzeti és egyéni szabadság megvédése, a nemzeti érdek érvényesítése volt, itthon elmaradt az angolszász társadalmak számára hétköznapi tapasztalatként adódó gazdasági és kulturális expanzió. Sőt, Magyarországra inkább megérkeztek a hódítók, illetve ideértek a nem itt szervesült eszmék és társadalmi jelenségek, amelyekkel szemben a magyar értékek védelme és

8 Yoram Hazony például már eleve a mai progresszív univerzalizmus előfutáraként tekint John Locke-ra (Yoram HAZONY: *The Virtue of Nationalism*. Hachette UK, London, 2018. 31–32.), de hasonló meglátásai voltak Leo Straussnak (Leo STRAUSS: *Natural Right and History*. University of Chicago Press, Chicago, 1953. 251.) vagy Carl Schmittnek (Stephen HOLMES: *The Anatomy of Antiliberalism*. Harvard U. P., Cambridge, 1996. 41.) is.

9 Albert Venn Dicey például még csak a brit szigetek társadalmi viszonyai között tartotta megvalósíthatónak a jogállamot, Michael Oakshott viszont már egyáltalán nem támasztott ilyen feltételt a jogállamiság érvényesülésével szemben. (Stephen HUMPHREYS: *Theatre of the rule of law. Transnational legal intervention in theory and practice*. Cambridge U. P., Cambridge, 2010. 30–38.)

10 A konzervatívok és liberálisok szövetsége természetes velejárója a 20. század történelmi tapasztalatainak. Elméleti megalapozása azonban a hidegháború első évtizedei alatt történt. William F. Buckley, amerikai konzervatív gondolkodó az általa alapított *National Review* hasábjain hirdette meg az úgynevezett fúzióizmus mozgalmát, amely a klasszikus liberális, libertárius és konzervatív értékek egybegyűrésével kívánta létrehozni a totalitárius Szovjetunióval szembenálló Nyugat ideológiai alapjait. A szellemi vitát összegző kötet Buckley szerkesztésében 1970-ben jelent meg, s szerzői között szinte az összes jelentős konzervatív és liberális amerikai gondolkodó megtalálható. A kötet bevezetőjét maga Buckley jegyzi, s szövegéből az is kiviláglik, hogy a projekt célja nem kis részben a konzervativizmus megkopott renoméjának helyreállítása és a liberálisok számára való elfogadtatása volt. (*Did You Ever See a Dream Walking? American Conservative Thought in the Twentieth Century*. szerk. William Frank BUCKLEY, Bobbs-Merill, Indianapolis, 1970. xvii.) Tetten érhető tehát egyfajta defenzíva vagy megfelelési kényszer a szerző sorai között. Sajátos módon az ekkor létrejött értelmiségi kör termelte ki két évtizeddel később az angolszász univerzalizmus gondolatvilágát. (Charles KRAUTHAMMER: *Universal Dominion. Toward a Unipolar World*. *The National Interest*, 1989/1990/tél. 46–49.) Jól látszik, hogy a védelemért cserébe az angolszász konzervatívok jelentős része feláldozta a partikularitások iránti érzékenységet a liberális univerzalizmus oltárán. Ezen problémával való szembesülés pedig csak napjainkban vette kezdetét. HAZONY: *Im*.

11 Apponyi Albert mindezt így fogalmazta meg: „Mert két szárnya van a magyar nemzetnek, mellyel a magasba emelkedhetik. Az egyik igenis a szabadság kultusza, a szabadelvű eszmék követése, de a másik a nemzeti öntudat és a nemzeti érzések felébresztése. Ha önként nem tudják kibontatni a fejedelmi madárral azt a szárnyat, melyet a nemzeti érzések teljessége és ereje alkot, akkor az a másik szárnyával, a liberalizmussal, csak csapkodhatja üresen a levegőt, de felemelkedni, de repülni, de haladni nem fog.” (APPONYI ALBERT: *Emlékirataim*. Ötven év. Ifjúkorom – Huszonöt év az ellenzéken. Pantheon Irodalmi Intézet, Bp. 1922. 208.)

a nemzeti érdek érvényesítése lett a magyar konzervativizmus vezérmotívuma. Akárcsak az angolszász példánál, a magyar sajátosságok esetén is négy szempont szerint vázolható fel, miért lett ilyen, vagyis védekező jellegű a magyar konzervatív gondolkodás.

Történelmi okok

Magyarország történelmének utolsó ötszáz éve lényegében a függetlenségért vívott harc története. A mohácsi csatavesztés után a teljes szuverenitás csak pár évtizedre adatott meg. Ennek ellenére a magyar elit mindig is kiemelten fontos feladatának tartotta a magyar érdek érvényesítését, a magyar mozgástér növelését és a nemzet jogainak érvényesítését – akár a mindenkori törvényes uralkodóval szemben is. Ez a magyar politikai gondolkodás olyan hagyománya, amelyet a modern konzervatív (és kezdetben a liberális) gondolkodás alaptételként kezel. A szó szoros értelmében vett konzervativizmusról ugyanis részben a felvilágosodás, részben a francia forradalom után tudunk beszélni, mégpedig alapvetően reakciós eszmeként.¹² Magyarország a 19. század elején igen sajátos állapotban volt. A Rákóczi-féle szabadságharc után a nemzeti gondolat az ország nemesei körében veszített jelentőségéből: az elit jelentős része az Udvar kegyeit kereste, jellemző volt az elnémetesedés (ez a magyar nyelv és magyar szokások mellőzésében volt leginkább tetten érhető).¹³

Ha mutatkozott is ellenállás nemesi körökben, azokat sokkal inkább az Udvar modernizáló, polgári átalakulást sarkalló intézkedéseivel szemben foglaltak meg, épp a régi magyar rendi viszonyok fenntartása érdekében. A „rendi konzervatívnek” nevezett csoport a rendi társadalom formaságainak fenntartására törekedett, s így elutasított minden formai – akár közjogi, akár társadalmi, akár ipari – modernizációt. Ezzel a csoporttal szemben lépett fel a reformkor újhullámos nemessége és polgársága.

Ezen a ponton közhelyesen jellemzően Széchenyi István alakját szokták felidézni, de személye valóban megkerülhetetlen. Őbenne sajátos módon együtt lépett színre a modern magyar konzervatív és liberális hagyomány, amely ezen a ponton még nem vált szét egymástól.¹⁴ (A szétválás okai később mértékadóak lesznek a magyar konzervativizmus karakterjegyeire nézve.) Széchenyi politikai és gazdasági programjának lényege: ha nem akarjuk, hogy versenyhátrányból fakadóan végleg eltűnjünk a történelem színpadáról, akkor magunk kezébe kell venni az ország modernizálását. Ettől várta a gróf és a reformkori értelmiség a magyar értékek és életmód – a szuverenitás és szabadság – megőrzését. Muszáj rámutatnunk, hogy szemben a rendies csoportok formakonzervativizmusával, a reformkor vezető személyiségei tartalmi kérdésekre összpontosítottak. Azaz felismerték a magyar történelmi sajátosságokból fakadó, általunk is említett mintát, miszerint az erős és minél függetlenebb Magyarország egyet jelent saját életmódunk kialakításának lehetőségével. Ennek eszközt pedig a politikai, gazdasági és társadalmi modernizációban látták.¹⁵

a magyar konzervatív
hagyomány pragmatikus

Földrajzi okok

A magyar – és egyébként általában a kontinentális konzervativizmus – teljesen eltérő földrajzi környezetben alakult ki, mint az angolszász. Ezen triviális tény kulturális jelentősége régóta témája a politikai földrajznak. Különösen igaz ez a magyar példára. A Kárpát-medence zárt egység, amelyre nagyságrendileg ezer éven keresztül a magyar állam terjesztette ki hatalmát. Bár az egykori Magyar Királyságnak természetesen volt – modern szóval élve – érdekszférája és vazallusállamai, a határoknak a medencén túlra való kiterjesztése sosem

12 Reakciós alatt nem érdemes semmi rosszat érteni: pusztán annyit tesz, hogy azon eseményekre és társadalmi változásokra reagálva született meg, amelyeket a felvilágosodás és a forradalmak váltottak ki. (VADERNA Gábor: Dessewffyék. A konzervativizmus három útja. *Századok*, 2017/3. 484.)

13 Vörösmarty Mihály a nemzeti gondolat újbóli felvirágoztatását célzó, programadónak szánt eposzában, a *Zalán futásában* is regisztrálja ezt a válságtünetet.

14 LÁNCZI András: Eszmék kora. Asbóth János és a modernség. *Holmi*, 1992/augusztus. 1136.

15 CSIZMADIA Ervin: *A magyar politikai fejlődés logikája*. Gondolat, Bp. 2017. 308–310.

képezte a magyar állam politikai programját. Sokkal inkább a határok megvédeése, az állam területi integritásának és szuverenitásának megőrzése volt a magyar nemzetstratégia elsődleges szempontja. Éppen ezért a magyar állam egy védekezésre berendezkedett politikai közösség otthona volt, s erre a védekező attitűdre történelme során szinte végig szüksége volt. Kezdvé a tatárjárás fenyegetésétől, folytatva a 14. századtól egyre erősebben jelenlévő törökveszéllyel, majd a 17. század Habsburg-expanziójával és a 20. század totalitárius államainak fenyegető közelségével. Egyes korokban a védekezés sikeres volt, más korokban nem – de jelen írás szempontjából a siker vagy kudarc kérdése mellékes. Ami viszont nagyon is érdekes, hogy a védekezés mint attitűd végig jelen volt a magyar állam történetében.¹⁶ A védekezés pedig gyakorlati tevékenység. Olyan helyzeteket szül, amelyekben – ha ideiglenesen is, de – fel kell adni bizonyos elveket azért, hogy a visszatérő béke idejében az élet meghessen tovább a megszokott kerékvágásban.

Modernizációhoz való viszony

Magyarországon az ipari és társadalmi modernizáció elindulása lényegében egybeesik a modern értelemben vett magyar konzervativizmus megszületésével, sőt annak alapvető problémakörét adja.¹⁷ Amikor II. József felülről vezérelve, a magyar jogrenddel és hagyományokkal szembemenve, erőszakkal igyekezett modernizálni birodalmát, s így Magyarországot is, a magyar elit ellenállt. Az ellenállás egyik oka az volt, hogy a „kalapos király” tervei Magyarország rovására modernizálták volna a birodalmat. Röpke harminc évvel később, a reformkor kezdetén viszont ugyanez az elit felismerte, ha nem lép ön maga a nemzeti modernizáció útjára, a magyarság – összhangban a herderi jóslattal – eltűnhet a történelem színpadáról. Itt is tetten érhető a gyakorlatias attitűd: a korabeli elit nem célként, hanem eszközként tekintett a modernizációra. Ha abban a nemzeti érdekekkel ellentétes folyamatot látott, ellenállt neki, de ha a nemzeti érdek érvényesítésének eszközét találta meg benne, az élére állt.

A magyar elit úgy akarta modernizálni Magyarországot, hogy közben megtudja őrizni azt az életmódot, amelyet nemzetinek érzett, s amelyet saját értékeiből eredeztetett. Ezek az értékek voltak a magyar szabadság és szuverenitás, ezzel szoros összefüggésben a történeti alkotmányból fakadó társadalmi berendezkedés, vagyis az a *modus vivendi*, amely kisebb-nagyobb mértékben jellemezte az egész magyar társadalmat.

A magyar elit úgy akarta modernizálni Magyarországot, hogy közben megtudja őrizni azt az életmódot, amelyet nemzetinek érzett, s amelyet saját értékeiből eredeztetett. Ezek az értékek voltak a magyar szabadság és szuverenitás, ezzel szoros összefüggésben a történeti alkotmányból fakadó társadalmi berendezkedés, vagyis az a *modus vivendi*, amely kisebb-nagyobb mértékben jellemezte az egész magyar társadalmat.

Liberalizmushoz való viszony

Jelen cikk kereteibe nem fér bele és nem is lehet célja, hogy a 19. század nemzeti alapon szerveződő, magyar modernizációt pártoló, liberális-konzervatív hagyományának minden vitáját és eszmetörténetét feltárja. Az azonban bizonyos, hogy e politikai program ténylegesen az 1867-es kiegyezéssel került hatalomra. S nem kellett sok, hogy a program belső vitái felszínre törjenek – ez vezetett lényegében a hazai konzervativizmus és liberalizmus szétválásához. A korszakban még vitathatatlan volt, hogy mind a magyar liberalizmus, mind a konzervativizmus a magyar nemzeti függetlenség igényével és a nemzeti érdek érvényesítésével fogalmazta meg politikai programját.

16 Ha nem is csak rólunk magyarokról, de az egész, a Duna köré épülő Közép-Európáról írja az olasz germanista, Claudio Magris szépirodalmi igényességgel megírt útikönyvében, hogy: „Közép-Európa a védekezés nagy civilizációja [...] az élet elé állított korlátok, a kívülről jövő támadások ellen ázott lövészárkok és alagutak kultúrája és hazája. A dunai civilizáció örödmény, amely akkor nyújt biztos védelmet, ha az ember úgy érzi, hogy az egész világ ellene fordult, s rászakadt az élet, s attól tart, hogy eltéved a csalóka valóságban”. (Claudio MAGRIS: *Duna*, ford. KAJTÁR Mária, Európa, Bp. 1992. 167.)

17 „A perifériák, félperifériák – jellemezzük az elmaradt és elmaradott területeket bármilyen terminussal – helyének, haladásának jelenleg is kulcskérdése a modernséghez fűződő viszony, illetve az önként vállalt modernizálódással járó társadalmi, politikai, erkölcsi feszültségek elviselése, a nemzeti identitással való összeegyeztetése. Széchenyi Angliát tekintette a modernizáció mintaállamának, néhány évtizeddel később Asbóth János, a dualista magyar politikai élet talán legszínesebb konzervatív gondolkodója, legalább annyiszor emlegeti Amerikát is, igaz, főként elmarasztalólag. Asbóth érzékenyen reagált a Magyarországon kibontakozó modernség kétértelmű jelenségeire.” (LÁNCZI: *Im*. 1128–1129.)

megtalálta a nemzeti
érdekérvényesítés
eszközét

Az 1867 utáni első kormányokat a korszak domináns pártja, a Deák-párt, későbbi nevén a Szabadelvű Párt adta. Végignézve a regnáló miniszterelnökök listáját Andrássy Gyulától Tisza Kálmánig, egyre több, párton belülről szerveződő kormányváltást tapasztalhatunk. Nem kell túlzottan jártasnak lennünk a politikában ahhoz, hogy felismerjük: az egyre gyakoribb kormányfőváltások mögött politikai, gazdasági és kormányzati válság húzódik meg. A kormány-párt és a kormány tagjai között gyakori volt a széthúzás, és a gazdasági teljesítmény – szemben az utókor értékelésével – a dualizmus első éveiben igencsak kétes eredményeket mutatott. Az 1870-es évek első felében az államcsőd veszélye napi aktualitás volt. Ebben a helyzetben állt elő az eredetileg kormánytisztviselő, s mint ilyen, kezdetben „rendes liberális” Asbóth János *Magyar konzervatív politika* című kötetével, amely – nevével összhangban – egy konzervatív politikai fordulat szükségességét hangsúlyozta.¹⁸ Asbóth és műve jelentőségét nem lehet túlhangsúlyozni, mivel megállapításai bizonyos értelemben a mai napig visszaköszönnék a magyar konzervatív gondolkodásban. Asbóth kritikájának lényege ugyanis az, hogy a liberális politizálás csődjé abból fakad, hogy az elméletet fontosabbnak tartja a gyakorlatnál.¹⁹ Azaz fontosabb számára, hogy egy politikai döntésben a liberális elvek érvényesüljenek, mint az, hogy az adott döntés hasznára vagy kárára van-e nemzetnek, összhangban van-e a magyarság érdekeivel.

Érdekes észrevenni, hogy Asbóth itt a túlzott mintakövetést kéri számon a liberális eliten. Azt veti az egymást gyorsan váltó liberális/szabadelvű kormányok szemére, hogy a nyugati minták átvételétől automatikusan az ország felemelkedését várják, és nem vizsgálják, az adott minta későbbi hatását a nemzet életére. Példaként Asbóth a gazdasági viszonyok szabályozását hozza fel.²⁰ A kormányok olyannyira a szabadversenytől várták a magyar gazdaság felvirágozását, hogy a *laissez faire* szabályozás minden elemét rohamtempóban vették át. Asbóth szerint ez hiba volt: a magyar gazdasági szereplők még nem álltak készen arra, hogy ilyen körülmények között versenyezzenek a tőkeerősebb osztrák és cseh iparral, s így nemhogy nem következett be virágzás, hanem gazdasági hanyatlás vette kezdetét. Fájóan ismerős jelenség ez a magyar liberalizmus rendszerváltoztatás utáni ballépéseit szemlélve.²¹

Asbóth programadó kötete 1875-ös keltezésű. Olyan értelemben nem lett sikeres, hogy nem alakult – a brithoz hasonló – konzervatív párt Magyarországon. Ugyanakkor a vita, amelyet kiváltott, nem maradt visszhangtalan. A szintén 1875-ben hatalomra kerülő, egyik leghosszabb hivatali idővel rendelkező Tisza Kálmán miniszterelnök politikájában Asbóth kritikájának számos eleme visszaköszön. A virtigli liberális politizálás egyre konzervatívabb, a nemzeti érdekekre, a gyakorlati eredményekre jobban koncentrálnak a színezetet kapott, s a dualizmus látványos felívelő szakasza is ezen elvek érvényesülésének korszakára tehető.²²

18 Asbóth szerint a liberális elvek kritika nélküli követése, úgy a gazdaság, mint az államszervezés és a nemzeti kérdések rendezése tekintetében, nem szolgálták a magyar érdeket, s ez a rossz kormányzati teljesítményben is meglátszott. (SZENDREI László: *Asbóth János Magyar conservativ politika c. munkájának kialakulási közege és sajtóvisszhangja = Történeti tanulmányok XIII. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadványa*, szerk. VELKEY Ferenc, DE, Debrecen, 2005. 101–103.)

19 Schlett István értelmezésében Asbóth egy négytagú mátrixban vizsgálja a lehetséges politikusi viselkedésmintákat. Így egy politikus lehet elméleti szempontból konzervatív és radikális, ugyanígy gyakorlatában is konzervatív és radikális. Jó politikának a radikális (azaz liberális) elvekből és konzervatív (azaz megfontolt) cselekvésből összeálló politikusi mintát tartotta. Érdekes megjegyezni, hogy a liberális elvek lényegében itt egyet jelentenek a modernizációval. Az pedig, hogy ezeket az elveket konzervatív gyakorlati megvalósításban tartotta üdvösnék, épp azt jelenti, hogy csak akkor tartotta jónak azok gyakorlati megvalósítását, ha az valóban összhangban van a magyar nemzeti érdekekkel. (SCHLETT István: *A politikai gondolkodás története Magyarországon. II. Századvég*, Bp. 2018. 635–637.)

20 ASBÓTH János: *Magyar conservativ politika*. Légrády Testvérek, Bp. 1875. 94.

21 Egyik érdekes párhuzam, hogy a hazai liberális oldal Asbóth írására adott kritikái kísértetiesen emlékeztetnek a mai korban megfogalmazott, hasonló indítatású állításokra. A kritika jellemzően már meghaladtaknak tekintette Asbóth nézeteit, s őt magát rövidlátással, a világfolyamatok fel nem ismerésével vádolta. (SZENDREI: *I.m.* 111.)

22 A dualizmus sikerei mögött nem kis részben az állt, hogy a liberális beállítottságú domináns párt azért jellemzően megfogadta, néppárti jellegénél fogva integrálta a konzervatív oldalról érkező kritikát. Asbóth és Tisza Kálmán is – a korábbi liberális gyakorlattól eltérően – alapvetően az állami működés központosítását támogatta, a vármegyék széles hatáskörében a hatékony kormányzás gátját látta (SCHLETT: *I.m.* 667.), amely álláspont már évtizedekre visszamenőleg meghatározó eleme volt a magyar konzervatív gondolkodásnak. (DESSEWFYF Aurél: *X.Y.Z. könyve*. Trattner–Károlyi, Pest, 1841. 5.) Még inkább jellemző a konzervatív kritika megfogadása Tisza Kálmán fiára, a későbbi miniszterelnök Tisza Istvánra. Tőkéczi László mutatott rá, hogy Tisza István tudatosan korlátozta a liberális eszmék doktriner érvényesülését, mert tisztában



Sárkányölő II. – A Kolozsvári-testvérek Szent György-szobrának 1904-es másolata (Róna József) Kolozsvárott, 2011
(DVZS felvétele)

A dualizmus rendszere, minden maradandó és ideiglenes sikerével, egészen az I. világháború végéig fennmaradt Magyarországon. A rendszer bukása egybeesett a Párizs környéki békék országcsonkító traumájával, amely traumára válaszul a hazai konzervatív értelmiség a dualizmus még mindig túlságosan liberális elvek mentén szerveződő politikai gyakorlatát tette meg a bukás okának.²³ Ezen irányzat vezető személyisége volt például Szekfű Gyula, Teleki Pál, Bethlen István és Joó Tibor, akik a kritika mellett – s ez főleg Szekfűre és Bethlenre igaz – a valódi magyar konzervativizmus alapjainak lefektetését, egyfajta korabeli konzervatív ébredést tűztek közéleti tevékenységük zászlajára.²⁴

A konzervatív ébredés másik vonala a 20. század megváltozott körülményeire való reakció kidolgozása volt. Már a 19. század magyar konzervatív gondolkodói körében is megfogalmazódott – mint azt láthattuk – bizonyos kapitalizmus- és szocializmuskritika, mely gazdasági modelleket – elfogadva a baloldali narratívát – a modernitás egymásból következő eredményeiként szemléltek.²⁵ Az 1920-as évektől kezdődően azonban e gazdasági és társadalmi modellek kritikája kiegészült a fasizmus, a nemzetiszocializmus és a kommunizmus kritikájával is.²⁶

Sajátos módon – és a korszakra jellemzően – az idegen és modern ideológiákkal szembeni alternatíva az egyházi világból érkezett. A magyar konzervatív oldalt olyan egyházfiak színesítették, mint Mindszenty József, Prohászka Ottokár vagy Ravasz László. Közéleti írásaikból – vallásos háttérük ellenére – a magyar konzervativizmus jól ismert pragmatikus attitűdje köszön vissza. Olyan, egy sajátosan magyar gondolatot megalapozó eszmét láttak a keresztény társadalmi tanításban, amely képes ellensúlyozni az alapvetően tömegmozgalom-jellegű szocialista és a nemzeti-szocialista indítatású társadalmi szervezkedéseket. A magyar konzervatív hagyomány nemzeti jellege mellett ekkor nyerte el véglegesen kulturális keresztény jellegét; a korabeli keresztény gondolkodók tételmondatai ma is visszaköszönnek a politikai jobboldalon, amint a 19. század pragmatikus, liberalizmust kritizáló konzervatív szövegei is.²⁷

a valódi magyar konzervativizmus alapjainak lefektetése

MIÉRT ELŐNY A MAGYAR ÚT?

Ha megnézzük a fent felvázolt mintákat, több következtetés is kézenfekvővé válik. Egyfelől ma már jól látni, hogy a rendszerváltoztatás utáni konzervatív gondol-

volt destabilizáló hatásával. (TÖKÉCZKI László: *Tisza István és a konzervativizmus* = Gróf Tisza István, a vasgróf a mai magyar történettudományban. A 2004. október 27-én megrendezett konferencia előadása. Tisza István Baráti Társaság, 2004.)

23 Példa erre Teleki Pál, aki *Európáról és Magyarországról* című kötetében a gazdasági modernizáció és felindulás okozta materializmus és radikalizmus, vagyis az idegen ideológiákkal szembeni kritikátlanság elterjedését okolta – többek közt – a dualizmus és a Magyar Királyság bukásáért. (TELEKI Pál: *Európáról és Magyarországról*. Athenaeum, Bp. 1934. 20.) Más szempontokat követve, de hasonló húrokat penget Joó Tibor történész is, aki szerint a liberális nemzetfogalom 19. századi meghonosodása szükségképpen a nemzetiségi függetlenségi törekvésekhez vezetett, s így közvetlen okozója volt Trianonnak. (JOÓ TIBOR: *A magyar nemzeteszmé*. Franklin, Bp. 1939. 22.) Az idegen minta átvétele mind Teleki Pálnál, mind Joó Tibornál a nemzeti érdek csorbulásának egyik legfőbb oka.

24 Gyurgyák János a magyar nemzeteszmét vizsgáló kötetében egyértelműen Szekfű Gyulát tartja a konzervatív megújulás legnagyobb alakjának. Erdemei közé sorolja, hogy képes és hajlandó volt szembenézni a magyar történelmi alakok hibáival, ami miatt kortársai kritikáját is számtalan alkalommal kiérdemelte. (GYURGYÁK János: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Osiris, Bp. 2007. 291–293.)

25 Szekfű Gyula így ír a kapitalizmus visszasságairól: „De múlt az idő, a kapitalizmus mind nagyobb méreteket öltött, mind félmesebb szörnyeteggé vált, mely gyarakat alkot, s az emberek százazreit és millióit zsúfolja össze füstös nagyvárosok egészségtelen, erkölcsrontó levegőjében. S minél tovább tart a liberalizmustól hirdetett korlátlan szabadság, annál szabadabban falja fel a kapitalisztikus nagyüzem a kicsinyeket, annál korlátlanabban zsákmányolja ki a gazdasági gyöngéket, elsősorban a munkásokat.” (SZEKFI Gyula: *Három Nemzedék. Egy hanyatló kor története*. Élet és Irodalmi Nyomda R. T., Bp. 1920. 307.)

26 Mindszenty József bíborosról például így ír Közi Horváth József: „Azok közé a kevesek közé tartozott, akik kezdetül fogva világosan látták – és ebbeli meggyőződésüket nem is rejtették véka alá –, hogy kereszténységünknek és magyarságunknak a nemzetiszocializmus és a kommunizmus is halálos ellensége.” (KÖZI HORVÁTH József: *Mindszenty bíboros*. Magyarországi Mindszenty Alapítvány, Bp. 2002. 74.)

27 Mindszenty József egyik írásában így fogalmaz: „A keresztény nevelést sarkaiból kiforgató módszerek kényszerbe és gyilkolásba torkollanak. Az alapértékeknek tagadásával szemben nekünk keresztényeknek kell annyi bátorságunknak lenni, hogy a nevelés középpontjába állítsuk ismét Isten létét, a halhatatlan lélek örök rendeltetését, az emberi méltóságot és az emberi lelkiismeretnek ezekre épített szabadságigényét.” (Idézi: KRAJSOVSKY Gábor: *Amíg Isten végtelen könyörületéből jó a virradat, éljete hűségben Istenhez, egyházhoz, történelmi magyar hazához!* Pázmány Press, Bp. 2013. 17.)

kodás ott vette fel a fonalat, ahol az legkésőbb 1949-ben megszakadt. Nemzeti függetlenség és nemzeti érdek, szuverenitás, gazdasági megerősödés, keresztény kulturális alapok vagy az idegen eszmékkel szembeni pragmatikus szkepszis – ezek mind-mind olyan motívumok, amelyek már a 19. század második felétől sorra jelentek meg, és határozták meg a magyar nemzeti konzervatív gondolkodást. S ahogy a rendszerváltoztatás utáni baloldali-liberális elvek mentén kiépült kormányzás és politikai berendezkedés válságtünetei egyre nyilvánvalóbbá lettek, úgy fogalmazódott meg ismét a közel 150 éves hagyományból fakadó kritika. A 2010-es jobboldal liberalizmuskritikája és Asbóth János liberalizmuskritikája ugyanazokra a problémákra adott egylényegű gondolkör.

De érdemes azt is észrevenni, hogy a liberális és konzervatív gondolkodás ilyen jellegű szétválása Magyarországon már a 19. században végbement, s nem csak a szalonok zárt vitáinak szintjén. Asbóth észrevételeit széles körben közltek és kritizálták. S bár azokra – egyes felvetések megfogadásával – reagáltak a későbbi kormányok, a magyar konzervativizmus liberalizmuskritikus attitűdje ettől a ponttól kezdve letagadhatatlan. Hasonlóan nagy hatású kritikát Nyugaton csak Carl Schmitt és Leo Strauss tudott megfogalmazni jó fél évszázaddal később. Jellemző, hogy az angolszász konzervatív gondolkodás újszerű hangja volt Roger Scruton, aki az 1982-ben alapított *Salisbury Review* című

lapjával tette nyitottabbá az angolszász konzervatív gondolkodást a nemzeti eszme felé, egyben az elsők között kritizálta a progresszív baloldalt, mert az általuk hirdetett multikulturalizmusban a nemzeti eszmét érő legnagyobb kihívást látta.²⁸ Tulajdonképpen egészen a 2010-es évekig kellett várni arra, hogy az angolszász országokban is szárnyat bontson egy olyan

– meghatározó erővel bíró – konzervatív mozgalom, amely megfelelő intellektuális megalapozás mellett átfogó és érdemi liberalizmuskritikát képes gyakorolni. Ez a mozgalom magát nemzeti konzervativizmusnak (*national conservatism*) nevezi, és sajátos módon – ha nem is tudatosan másolva, de – a magyar nemzeti konzervatív gondolat mintái köszönnek vissza benne.²⁹ A mozgalom globalizációkritikus, ellenérzéseket táplál a szabadkereskedelem feltétlen érvényesülése felé, kritizálja a liberális politikát annak gyakorlat iránti érzéketlensége miatt, a nemzeti érdek érvényesülését és a nemzeti hagyományok megőrzését tekinti a politika elsődleges feladatának. Tehát ami nyugaton újdonság volt a 2010-es években, az Magyarországon lényegében a konzervatív gondolkodás és politika természetes állapota. Könnyű belátni, miért alakult így. Nekünk, magyaroknak már a 19. században azzal a problémával kellett megküzdenünk, amivel Nyugaton – különösen az angolszász világban – csak most szembesülnek. Hozzánk a változó világ hatásai beérkeztek, s nem mi alakítottuk őket. Meg kellett tanulnunk, hogyan őrizhetjük meg függetlenségünket, és hogyan érvényesíthetjük érdekeinket egy olyan világban, ahol a körülmények nem annyira akarunk függvényei, mint inkább a stratégiai gondolkodás és mozgásterünk korlátai.

Ma az angolszász világnak a változó globális térben hasonló kihívásokkal kell megküzdenie. Egyre több a kihívó: a világgazdaság központja keletre to-

28 Robert P. George amerikai jogász-filozófus Scrutonról írt nekrológiájában kiemeli, hogy a brit gondolkodó számos ponton kiénekelte az angolszász konzervativizmus kánonjából. Elvetette annak piaciártiságát és individualizmusát, s gondolkodása központi elemévé tette a közösséget, valamint a közösség és annak értékei érdekében hozott állami beavatkozásokat sem tartotta ördögtől valóknak (Robert P. GEORGE: Roger Scruton Was a Conservative. But What Kind? *The New York Times*, 2020. január 29. <<https://www.nytimes.com/2020/01/29/opinion/roger-scruton.html>>). Egyébként könnyű belátni, ezek a jellemzők a magyar konzervativizmus sajátjai is. Roger Scrutonban mindig is volt egy sajátos nyitottság a közép-európai konzervatív gondolat felé. Özvegye szerint a filozófus szívének egy része mindig is Közép-Európában dobogott. Scruton maga is megjegyzi, hogy folyóirata, a *Salisbury Review* fontos publikálási felületet biztosított a közép-európai konzervatív gondolkodók számára az 1980-as években (ROGER SCRUTON: *Conservatism. An Invitation to the Great Tradition*. All Point Books, 2018. 103.), s ő maga is sokat látogatta térségünk országait, és segítette a konzervatív gondolat újraéledését hazánkban is. Sajátos, hogy Scruton 1985-ben megjelent *Thinkers of the New Left* című kötetéért sokáig *persona non grata* volt a brit egyetemi világban. Megállapításainak elfogadottsága mára már magától értetődő.

29 A mozgalom saját önmeghatározása szerint: „A nemzeti konzervativizmus olyan közéleti személyiségek, újságírók, akadémikusok és egyetemi hallgatók mozgalma, akik felismerték, hogy a konzervativizmus múltja és jövője elválaszthatatlanul összeforrt a nemzet eszméjével, a nemzeti függetlenség elvével és az egyedi nemzeti hagyományok tiszteletével, s amely értékek nélkül nem épülhet fel virágzó közösség”. A mozgalom szerint a nacionalizmus nélkülözhetetlen, de mégis elhanyagolt eleme az angol-amerikai konzervatív gondolkodás legjavának. A mozgalom legfontosabb támogatója a Yoram Hazony nevével fémjelzett Edmund Burke Alapítvány. Lásd: <<https://nationalconservatism.org/about/>>.



érdemes tanulni Magyarországtól



Közép-Európa közepe –
A Kolozsvári-testvérek eredeti,
1373-as Szent György-szobra
Prágában
(Dennis Jarvis felvétele)

lódik, Kína befolyási övezete egyre inkább terjed. A globalizáció folyamatai ki-kezdik a megszokott életmód sarokköveit, amelynek hatására egyszerű polgárok tömegei kezdik irányvesztettnek érezni magukat. Mindez a liberalizmus doktrínerré válásának következménye, amely egyre univerzalizálóbb politikájával a határok, természetes közösségek felszámolásával, a gazdasági haszon egyre egyenlőtlenebb elosztásával már nem szolgálja a nyugati államok polgárainak érdekét. Az egykori indiánok helyét átvették az egyszerű amerikaiak – most az ő jövőjüket és életmódjukat veszélyezteti a változás.

Ezekre a dilemmákra a magyar konzervativizmus kész válasszal rendelkezik. Majd' 150 éves előnyünk van abban, miként viszonyuljunk a tőlünk nem függő kihívásokhoz, hogyan képviseljük a nemzeti érdeket, illetve tegyük a szabadságot és a szuverenitást politikánk középpontjába. A járvány csak egy azok közül a 21. századi kihívások közül, amelyekkel a világ minden országának meg kell küzdenie. A megváltozott környezetben a nyugati civilizáció államai, így az angolszáz országok is sokkal inkább a *status quo* megőrzésében, megvédésében érdekeltek, mintsem hogy a változás motorjai legyenek. Ez a védelem és megőrzés az, amiben nekünk magyaroknak évszázados tapasztalatunk van, s amelynek gondolati sarokpontjai a magyar konzervatív gondolkodásban az évszázadok alatt kikristályosodtak. Ha valamikor érdemes tanulni Magyarországtól, akkor az most van. Mert védekezésben, a nemzeti érdek felől jövő alkalmazkodásban, a belülről fakadó modernizációban a magyar modell több mint versenyképes. ■